

PROLOGAS

Man taip patinka stebėti kitų elgesį, kad kartais gal net persistengiu. Pirmą kartą tai supratau, kai vieną dieną grįžęs namo papasakojau mamai apie tarp miestiniame autobuse matytą vaizdą. Buvau kokių dvylikos ir autobuse pamačiau, kaip berniukas bučiavosi su mergaite, – man tai atrodė šlykštu, bet paaugliams galbūt ir įprasta įsisiurbti vienas kitam į pražiotas drėgnas lūpas. Kaip ir nebūtų nieko ypatingo, bet vienu metu pastebėjau, jog prieš bučinį berniuko kramtytą gumą jau kramto mergaitė. Buvo keista, bet tada supratau, kas įvyko: suveikė susisiekiančiųjų indų dėsnis. Bet kai apie tai papasakojau mamai, ji ne itin apsidžiaugė, atrodė sunerimusi ir liepė man liautis taip įdėmiai stebėjus žmones, nes, jos nuomone, taip daryti negražu.

Stebėjimas dabar yra mano profesija. Tačiau nesitikėkite, kad pastebėsiu, kokios spalvos suknelę vilki moteris arba ar vyras yra su peruku, tokie dalykai manęs visiškai nedomina. Man įdomiausias emocijų išraiškos, kūno kalba ir socialinė dinamika. Žmonės ir kiti primatai šiuo atžvilgiu tokie panašūs, jog iš esmės man nesvarbu, kuriuos stebėti, nors mano darbas visgi labiau susijęs su primatais. Būdamas studentu turėjau kabinetą, pro kurio

langus galėjau stebėti zoologijos sode gyvenančių šimpanzių koloniją, o dabar dirbu Džordžijoje, netoli Atlantos esančiame Yerkeso nacionaliniame primatų tyrimų centre – čia jau visus dvidešimt penkerius metus stebiu šimpanzes. Mano šimpanzės gyvena lauke, specialiai joms įrengtoje teritorijoje, o kai jų kolonijoje kyla sumaištis, visi puolame prie langų stebėti ten vykstančių nepaprastų spektaklių. Nors daugelis tuomet galbūt matytų tik dvidešimties klykaujančių ir rėkujančių plaukuotų pabaisų grumtynes, iš tiesų ten gyvena griežtai tvarkai paklūstanti bendruomenė. Centro darbuotojai kiekvieną šimpanžę pažįsta iš snukio, net balso, ir žino, ko iš bet kurios galima tikėtis. Stebėjimas būtų atsitiktinis ir netikslingas, jei nebūtų įmanoma atpažinti elgesio modelių. Būtų tas pats, kas stebėti sportą, kurio niekada nesi pats bandęs ir apie kurį nieko nenusimanai. Iš esmės juk nesuprastum, kas vyksta. Būtent dėl to negaliu pakęsti tarptautinių futbolo rungtynių transliacijų per amerikietiškas televizijas: dauguma sporto komentatorių su šiuo sportu menkai susipažinę, todėl nepastebi pačių elementariausių strategijų. Jie mato tik kamuolį, o svarbiausiomis akimirkomis kalba visiškus niekus. Štai kas nutinka, kai nesugebame atpažinti elgesio modelių.

Tiesa ta, kad visada svarbu matyti plačiau, žiūrėti ne tik į pagrindinę sceną. Jei vienas šimpanzių patinas persekioja kitą ir mėto į jį akmenis arba vis puldinėja, privalai atitraukti nuo jų akis ir pasižvalgyti aplinkui – tuo metu kažkur garantuotai prasideda dar kas nors įdomaus. Tai vadinu holistiniu stebėjimu – gebėjimu matyti plačiau. Tai, kad patino, kuriam grasinama, geriausias draugas miega kažkur kampe, dar visai nereiškia, kad apie jį galime pamiršti. Jam nubudus, visa kolonija žino, prasidės pagrindinis veiksmas. Apie tai garsiu riktelėjimu visiems praneš kuri nors patelė, o motinos arčiau savęs priglaus mažylius.

Taip pat neskubėkite nusisukti viskam aprimus. Toliau įdėmiai stebėkite pagrindinius aktorius, nes jie tikrai dar nebaigė savo pasirodymo. Iš tūkstančių mano matytų susitaikymų labiausiai mane nustebino vienas pirmųjų. Beveik iškart po ki-virčo du susipešę patinai pakilo ant užpakalinių kojų ir priėjo vienas prie kito – abu buvo pašiausę kailį, todėl atrodė beveik dvigubai didesni nei įprastai. Kits į kitą žiūrėjo taip nuožmiai, kad maniau, jog peštynės ir toliau tęsis, tačiau netikėtai vienas jų atsuko kitam užpakalį, ir tas pradėjo blusinėti jam aplink išangę garsiai čepsėdamas ir taukšėdamas dantimis, kad parodytų atsidavimą šiam veiksmui. Kadangi pirmasis patinas taip pat norėjo pablusinėti buvusiam priešininkui sėdynę, kad būtų patogiau, jie susirangė 69 poza. Šiek tiek apsiraminę vėl apsisuko ir ėmė blusinėti vienas kitam snukius. Galiausiai kolonijoje įsivyravo taika.

Susitaikę po konfliktų šimpanzių patinai dažnai mėgsta pablusinėti priešininkui sėdynę, o kai abu sugalvoja tai daryti vienu metu, paprastai susirango keista 69 poza.

Tai, kad patinai pradėjo nuo sėdynių blusinėjimo, gali atrodyti keista, bet prisiminkite, jog anglų kalboje (beje, kaip ir daugelyje kitų kalbų) yra tokių posakių kaip *ass-licking* (liet. užpakalio laižymas), kurie reiškia meilikavimą. Esu tikras, jie atsirado ne veltui. Iš didelės baimės žmonės gali pradėti velti arba viduriuoti, taigi išsigandę dažnai sakome „vos nepridėjau į kelnes“. Tas pats būdinga ir beždžionėms, nors kelnų jos ir neturi. Iš tiesų kūno išeinamosios angos aplinkiniams gali suteikti daug kritiškai svarbios informacijos. Net ir praėjus nemažai laiko po kivirčo kartais galima pastebėti, kaip konflikte dalyvavęs beždžionių patinas prieina prie tos vietos, kur neseniai ant žolės sėdėjo jo priešininkas, vien tam, kad pasilenkęs ją pauostytų. Nors rega beždžionėms beveik tokia pati dominuojanti juslė kaip mums, kvapas yra kritiškai svarbus. Beje, slapta kamera buvo užfiksuota, kad mūsų rūšies individai elgiasi lygiai taip pat – paspaudę ranką kitam žmogui, ypač tos pačios lyties, dažnai po to savo ranką pauostome – nevalingai pakeliame ją sau prie veido, kad sužinotume cheminę kvapo sudėtį, iš kurios galime suprasti, kaip kitas žmogus nusiteikęs. Reikia pripažinti, mes dažnai ir daug ką darome taip pat nesąmoningai kaip kiti primatai, nors mums patinka save laikyti solidžiais, savo veiksmus griežtai kontroliuojančiais aktoriais, o kitų rūšių gyvūnus – robotais. Betgi viskas nėra taip paprasta.

Mes nuolat ką nors jaučiame ir tai suprantame, bet dažnai esame linkę painioti savo emocijas ir jausmus, kas tikrai nėra vienas ir tas pats. Jausmai yra vidinės subjektyvios būsenos, kurias, griežtai vertinant, supranta tik patys jas patiriantys. Tai reiškia, kad suprantu, ką pats jaučiu, tačiau nieko neišmanau apie tavo jausmus – žinau apie juos tik tiek, kiek apie juos pasakai pats, nes jausmams išreikšti žmonės paprastai pasitelkia kalbą. Kita

vertus, emocijos yra mūsų elgesį lemiančios kūno ir psichikos būsenos – tai gali būti pyktis, baimė, seksualinis geismas, prierašumas ar noras lyderiauti. Tam tikri stimulai sukelia emocijas, o šios lemia mūsų elgesio pokyčius, kuriuos galima suprasti iš žmogaus veido išraiškos, odos spalvos, balso tembro, gestų, kvapo. Kai šiuos pokyčius patiriantis asmuo juos suvokia, jie virsta jausmais ir jau yra sąmoninga patirtis. Tai reiškia, jog savo emocijas mes galime parodyti, bet apie jausmus galime tik kalbėti.

Imkime, pavyzdžiui, susitaikymą arba draugiškus santykius po neseniai įvykusio kivirčo. Norint pastebėti šią emocinę sąveiką ir pamatyti, kas vyksta tarp neseniai priešininkais buvusių individų, jums, kaip stebėtoju, prireiks tik trupučio kantrybės, tačiau susitaikymą lydintį jausmą – atgailą, atleidimą, palengvėjimą – suvokti gali tik patys juos patiriantieji. Galite įtarti, kad kiti galbūt jaučia tokius pat jausmus kaip jūs, tačiau negalite būti tuo tikri net savo rūšies individų atžvilgiu. Paprastai sunku patikėti, kai kas nors sako atleidęs kitam, mat labai dažnai greitai paaiškėja, kad nors ir ištarė tuos žodžius, iš tiesų žmogus tebevyksta. Savo vidines būsenas pažįstame nepakankamai, todėl dažnai klaidiname save ir aplinkinius – esame netikro džiaugsmo, užgniauztos baimės ir apsimestinės meilės meistrai. Štai kodėl man taip patinka dirbti su kalbėti negebančiais padarais. Esu priverstas spėlioti jų jausmus, tačiau jie manęs bent jau neklaidina savo kalbomis apie jausmus.

Žmogaus psichologijos tyrimai paprastai remiasi klausimynais, kuriuose per daug akcentuojami žmogaus nupasakojami jausmai, bet per mažai dėmesio kreipiamas į tikrąjį žmogaus elgesį. Man labiau patiktų priešingas variantas. Privalome daugiau dėmesio skirti realiems žmonių socialiniams santykiams. Kad pateikčiau puikų to įrodymą, pakviesiu jus į didelę konferenciją

Italijoje, kurioje dalyvavau prieš daugelį metų dar tik pradėjęs savo, kaip mokslininko, karjerą. Vykau į ją papasakoti, kaip primatai paprastai sprendžia konfliktus, ir tikrai nesitikėjau pamatyti tobulo žmonių konflikto ir jo sprendimo pavyzdžio. Vienas mokslininkas per konferenciją elgėsi taip nepagarbiai, kaip dar niekada man nebuvo tekę matyti, ir šiaip retai kada tenka pamatyti, o tokį jo elgesį, regis, lėmė dvi susijusios priežastys – tai, kad jis buvo garsus, be to, anglakalbis. Tiesa ta, kad vykstant tarptautiniams susitikimams amerikiečiai ir britai privilegiją kalbėti savo gimtąja kalba dažnai klaidingai laiko intelektine viršenybe, ir šią jų nuostatą sunku sugriauti, nes juk niekas paprastai nenori jiems prieštarauti savo netobula anglų kalba.

Konferencijos programą sudarė daugybė paskaitų, o po kiekvienos jų garsusis anglakalbis mokslininkas pašokęs iš savo vietos pirmoje eilėje stengdavosi perpasakoti ką tik pranešėjo pristatytą tekstą taip, kad visi neva geriau suprastų paskaitos esmę. Pavyzdžiui, vos viena italė pristatė savo pranešimą, dar net nesibaigus jai skirtiems aplodismentams, minėtasis mokslininkas pakilo iš savo vietos, užlipo ant scenos, paėmė mikrofoną ir tiesiai šviesiai pasakė: „Iš tiesų ji norėjo pasakyti, kad...“ Nebeprisimenu to pranešimo temos, bet gerai mačiau, kaip persikreipė italės veidas. Buvo neįmanoma nepastebėti to vyro pasipūtimo ir nepagarbos jai.

Reikalas tas, jog dauguma publikos klausėsi pranešimo vertimo, tad, tikėtina, būtent toks uždelstas lingvistinis ryšys to išsišokėlio elgesį visiems padėjo suprasti dar geriau, nes yra žinoma, kad, pavyzdžiui, per televizijos debatus žmonės kūno kalbą supranta kur kas geriau, kai yra išjungtas garsas. Pradėjus reikštis išsišokėliui pranešimo klausytojai nepatenkinti ėmė šnypšti ir ošti.

Pasireikšti troškusio mokslininko veide pasirodė nuostaba, o tai reiškia, kad jis toli gražu neįvertino, kaip bus priimtas šitoks jo valdžios užgrobimas. Iki tos akimirkos jis, matyt, manė, kad viskas vyksta sklandžiai. Sutrikęs, galbūt ir pažemintas, jis paskubomis nulipo nuo scenos.

Stebėjau jį ir pranešėją italę vėliau sėdinčius tarp žiūrovų. Maždaug po penkiolikos minučių prie italės priėjęs išsišokėlis pasiūlė moteriai savo vertimo įrangą, nes ši jos neturėjo. Ji mandagiai priėmė ją (nors galbūt jai visai jos nereikėjo), o tai greičiausiai reiškė taiką. Rašau „greičiausiai“, nes nepastebėjau, kad jie būtų pasikalbėję apie neseniai įvykusį nesusipratimą. Po konflikto žmonės dažnai bando rodyti gerus ketinimus, pavyzdžiui, nusišypsoti arba pasako komplimentą, bet apie konfliktą stengiasi pamiršti. Negirdėjau, ką konkrečiai jie kalbėjo, bet vėliau vienas žmogus man sakė, kad po visų paskaitų apsijuokęs mokslininkas priėjo prie pranešėjos italės ir tiesiai šviesiai prisipažino: „Pasielgiau kaip tikras šiknius.“ Greičiausiai šis žavus prisipažinimas leido jiems susitaikyti galutinai.

Nepaisant žmonių konfliktų sprendimų universalumo ir stulbinamo to pavyzdžio konferencijoje, mano paties paskaita sulaukė nevienareikšmės reakcijos. Buvau neseniai pradėjęs studijas, o mokslo pasaulis dar nebuvo pasiruošęs idėjai, kad kitų rūšių gyvūnams taip pat gali būti būdinga susitaikyti. Nemanau, kad kas nors mano idėjomis suabejojo, – pateikiau daug duomenų bei fotografijų joms pagrįsti, – matyt, žmonės tiesiog nežinojo, ką su ta informacija daryti. Tuo metu visos teorijos apie gyvūnų konfliktus koncentravosi į laimėjimus ir pralaimėjimus. Laimėti – gerai, pralaimėti – blogai, o svarbiausia tai, kam galiausiai atitenka atsargos. XX amžiaus 8-ajame dešimtmetyje mokslas gyvūnus vertino hobsiškai: kaip žiaurius, konkuruojančius,

savanaudiškus, kurie niekada nuoširdžiai nebūna mieli. Mano bandymas atkreipti visų dėmesį į gyvūnų gebėjimą taikytis susidomėjimo nesulaukė. Be to, patys žodžiai „gebėjimas taikytis“ skambėjo per daug emocionaliai, todėl taip pat nebuvo sutikti palankiai. Kai kurie kolegos bandė mane guosti aiškindami, kad ėmiausi pernelyg romantiškos temos, neturinčios nieko bendro su mokslu. Buvau dar labai jaunas, todėl jie mane mokė, kad viskas gamtoje sukasi apie išgyvenimą ir dauginimąsi, kad gebėdamas taikytis joks organizmas apskritai ilgai netemps, kad kompromisai tinka tik silpniems. Net jei šimpanzės iš tiesų taip elgiasi, sakė jie, abejotina, ar joms to tikrai reikia, be to, jokia kita gyvūnų rūšis tikrai to nedaro. Aš neva tyrinėju kažkokį atsitiktinumą.

Nuo to laiko prabėgo keli dešimtmečiai, buvo atlikta šimtai tyrimų, todėl dabar žinome, kad gebėjimas taikytis yra įprastas ir gamtoje plačiai paplitęs reiškinys. Jis būdingas visiems socialiems žinduoliams, pradedant žiurkėmis ir delfinais, baigiant vilkais ir drambliais, taip pat ir paukščiams. Toks elgesys padeda pataisyti santykius ir yra toks svarbus, kad tektų labai nustebti atradus socialius žinduolius, kurie po konfliktų *nesugeba* susitaikyti, nes nebūtų aišku, kaip jie geba išlaikyti savo bendruomenę. Tuo metu šito dar nežinojau, todėl mandagiai klausiausi visų man nemokamai dalijamų patarimų, nors nuomonės ir nepakeičiau, nes man stebėseną bet koku atveju svarbiau už bet kokias teorijas. Tai, ką gyvūnai daro realiame gyvenime, visada svarbiau už išankstines nuostatas, kaip jie neva turėtų elgtis. Gimęs stebėtoju gauni induktyvųjį požiūrį į mokslą.

Pavyzdžiui, Charlesas Darvinas savo knygoje „Žmogaus ir gyvūnų emocinės išraiškos“ (*The Expression of the Emotions in Man and Animals*) rašo, kad kitiems primatams, kaip ir žmogui,

būdingos skirtingos veido išraiškos skirtingose emociškai įtemptose situacijose, todėl negalima pro akis praleisti ir kitų primatų bei žmogaus panašumų. Primatai kaip ir žmonės šypsodamiesi moka rodyti dantis, jie kimiai kikena kutenami, o susinervinę papučia lūpas. Tokie pastebėjimai automatiškai tampa tavo teorijų išeities tašku. Gali laikytis kokios tik nori nuomonės, turi gyvūnai emocijas ar ne, bet tau vis tiek teks susitaikyti, kad žmonės ir kiti primatai savo reakcijas ir ketinimus išreiškia tais pačiais veido raumenimis. Darvinas būtent taip ir padarė – leido sau padaryti prielaidą, kad egzistuoja žmonių ir kitų gyvūnų rūšių emocinis panašumas.

Visgi esama labai daug skirtumų tarp emocijų nulemto elgesio ir sąmoningos arba nesąmoningos tokių būsenų patirties, o bet kuris tvirtinantis, jog žino, ką gyvūnai jaučia, niekada nesulauks mokslo palaikymo, nes tai tik paprasčiausios spėlionės. Nors tai nebūtinai yra blogai, ir aš pats mielai *darau prielaidą*, kad į mus panašios gyvūnų rūšys turi panašius jausmus, negalima pamiršti, kad prielaida paremta tik tikėjimu. Net pasakodamas apie „paskutinį Mamos apkabinimą“, kuris buvo paskutinis senos šimpanzės ir seno profesoriaus apsikabinimas likus kelioms dienoms iki šimpanzės mirties, negaliu apibūdinti jos jausmų. Taip, juos galima nuspėti iš panašaus kitų individų elgesio esant tokioms pačioms skaudžioms aplinkybėms, bet iš esmės jos jausmai mums lieka nežinomi. Šis netikrumas nuolat persekioja emocijas tyrinėjančius studentus ir būtent dėl jo ši mokslo sritis dažnai laikoma pernelyg miglota ir keblia.

Mokslui nepatinka netikslumai ir būtent dėl to pradėjęs kalbėti apie gyvūnų emocijas niekada negali žinoti, ką apie jas pasakys klausytojas. Gatvėje pasiteiraukite vyro arba moters, ar gyvūnams būdingos emocijos, ir jie pasakys „žinoma“, nes jie

žino, jog jų augintiniai šunys ir katės geba reikšti daugybę įvairiausių emocijų, taigi nieko nuostabaus, jog mano, kad ir kiti gyvūnai nuo jų nesiskiria. Tačiau užduokite tą patį klausimą universiteto profesoriams ir daugelis jų ims kasytis galvas, su-triks, o galiausiai paklaus, ką konkrečiai norėtumėte sužinoti. Ką apskritai *galima vadinti* emocijomis? Jei jie vadovausis B. F. Skinnerio, amerikiečio biheivioristo, kuris propagavo me-chaninį požiūrį į gyvūnus, idėjomis, greičiausiai emocijas laikys „puikiu pavyzdžiu išgalvotų priežasčių, kuriomis mes paprastai pagrindžiame elgesį.“⁴¹ Tiesa, šiais laikais jau sunku rasti mokslininką, kuris atvirai neigtų gyvūnų emocijas, nors, reikia pripažinti, daugelis iki šiol jaučiasi nepatogiai apie jas kalbėdami.

Skaitytojai, kurie gyvūnų vardu jaučiasi įžeisti abejojančiųjų gyvūnų emociniu gyvenimu, neturėtų pamiršti, kad jei ne mokslui būdingas dėmesingumas, mes iki šiol tikėtume, jog Žemė plokščia arba kad lervos pūvančioje mėsoje atsiranda stebuklin-gai. Mokslui patinka abejoti prielaidomis. Ir nors aš pats skeptiš-kam požiūriui į gyvūnų emocijas nepritariu, jaučiu, kad tvirtinti, jog jos egzistuoja, tas pats, kas tvirtinti, jog dangus yra mėlynas, – nuo to juk lengviau nepasidaro. Būtina žinoti daugiau. Kokios tos emocijos? Kaip jos jaučiamos? Kam reikalingos? Ar žuvis jaučiama baimė yra tokia pati kaip jaučiama arklio? Atsakyti į tokius klausimus spėlionių nepakanka. Prisiminkime, kaip tyrinė-jame savo rūšies individų vidinį gyvenimą. Sukviečiame tiriamus žmones į patalpą, čia jie žiūri vaizdo įrašus arba žaidžia žaidimus prijungti prie įrangos, kuri matuoja jų širdies darbą, galvaninę odos reakciją, veido raumenų susitraukimus ir dar daug ką. Dar dažnai skenuojame jų smegenis. Vadinasi, kitų rūšių gyvūnus tu-rime tirti taip pat atidžiai.

Man patinka stebėti laukinius primatus, per ilgus savo dar-bo metus esu aplankęs ne vieną jų gyvenvietę tolimiausiuose Žemės kampeliuose, tačiau iš tokio stebėjimo aš ar bet kas kitas sužinom labai nedaug. Viena iš emocionaliausių mano matytų šimpanzių gyvenimo akimirkų buvo, kai laukinės šimpanzės kažkur aukštai man virš galvos visai netikėtai pradėjo kraują stingdančiai rėkauti ir ūbauti. Šimpanzės – vieni triukšmingiau-sių gyvūnų pasaulyje, todėl man trumpam net apmirė širdis, kol supratau, kas sukėlė tą triukšmingą sambrūzdį. Paaiškėjo, kad viena šimpanzė sugavo vargšę beždžionę, o dabar visa koloni-ja džiaugėsi galėsiančios ją suėsti. Kol stebėjau, kaip šimpan-zės renkasi aplink negyvos beždžionės savininką, man pasidarė įdomu, kodėl šis patinas apskritai dalinasi beždžione su gentai-niais – gal jis ir taip turi užtektinai maisto, o gal tiesiog nori kuo greičiau atsikratyti visų tų prašinėtojų, gailiai inkščiančių ir go-džiai čiupinėjančių kiekvieną jo į burną bandomą įsidėti kąsnelį, o gal trečias variantas – beždžionės mėsa jis dalinasi iš altruis-tinių paskatų, nes žino, kaip kiti jo gentainiai nori šito maisto. Vien stebėdamas to niekada nesužinosi tiksliai. Norint tai išsi-aiškinti, reikėtų atlikti tyrimą, per kurį būtų keičiamas mėsos savininko alkis arba sąlygos maldaujantiems gauti maisto. Ar beždžionės savininkas ir kitomis aplinkybėmis būtų toks dos-nus? Norint suprasti jo elgesio motyvus, būtina atlikti kontro-liuojamą eksperimentą.

Tokie eksperimentai puikiai pasiteisino tyrinėjant gyvūnų protą. Dabar mes jau leidžiame sau apie jį kalbėti, nors tam rei-kėjo ištisą šimtmetį vykdyti eksperimentus – buvo tiriama sim-bolinė komunikacija, atpažinimas veidrodyje, gebėjimas naudo-tis įrankiais, planuoti ateitį ir perimti kitų požiūrį. Po šių tyrimų žmones nuo likusios gyvūnų karalystės neva skiriančioje sienoje

atsivėrė daug didelių plyšių. Galima spėti, kad tas pats nutiks ir su gyvūnų emocijomis, bet tik tuomet, jei taikysime sisteminių požiūrį. Būtų idealu, jei sugebėtume laboratorijoje atliekamus tyrimus ir per stebėjimus surinktas įžvalgas sujungti į vieną dėlionę.

Taip, emocijos – slidus reikalas, bet drauge jos yra ryškiausias mūsų gyvenimo aspektas. Jos viskam suteikia prasmę. Atliekant eksperimentus žmonės emocijas sukeliančius paveikslėlius ir istorijas įsimena kur kas geriau nei emociškai neutralius. Mums patinka apie tai, ką jau nuveikėme arba dar tik ketiname nuveikti, pasakoti per emocijų prizmę. Vestuvės yra romantiškos arba šventiškos, laidotuvės skęsta ašarose, o sporto varžybos, nelygu rezultatas, gali reikšti arba didelį džiaugsmą, arba nusivylimą.

Toks pat mūsų požiūris ir į gyvūnus. Internetu paskelbtas vaizdo įrašas, kaip laukinis kapucinas akmeniu gliaudo riešutus, sulauks kur kas mažiau peržiūrų nei tas, kuriame buivolų banda nugina liūtus nuo buvoliuko: kanopiniai bado plėšrūnus, kol mažyliui pavyksta išsivaduoti iš jų nagų. Abu vaizdo įrašai įspūdingi ir įdomūs, bet emociškai sujaukina tik antrasis, nes mes susitapatiname su buvoliuku girdėdami jo bliovimą ir džiaugiamės, kai jis sugrįžta pas motiną. Mes nenorime galvoti apie tai, kad liūtams tokia šios istorijos baigtis nereiškia nieko gero.

Tai dar viena emocijų apraiška – jos priverčia mus stoti į kurią nors pusę.

Taip, emocijos mus labai domina, be to, nors retai kada tai pripažįstame, jos labai stipriai prisideda prie mūsų visuomenių formavimo. Argi politikai aukštesnių pareigų siekia ne todėl, kad ir visi primatai trokšta daugiau galių bei valdžios? Argi dėl savo šeimos jaudinatės ne dėl tėvus ir jų palikuonis

siejančių emocinių ryšių? Argi vergovės ir vaikų darbo atsisakėme ne dėl žmonijos socialinio bendrumo bei empatijos nulemtu padarumu? Norėdamas paaiškinti savo nusistatymą prieš vergovę Abrahamas Lincolnas ne veltui kalbėjo apie apgailėtinus vaizdus, kuriuos išvydo keliaudamas po pietinius kraštus, – jei konkrečiau, apie grandinėmis surakintus vergus. Mūsų teisinės sistemos verčia mūsų jausmus – patirtą kartėlį bei keršto troškimą – bausmėmis, o mūsų sveikatos priežiūros sistemos atsirado iš užuojautos. Pirmosios ligoninės (lotyniškai ligoninė vadinasi *hospitālis*, o tai reiškia „svetingas“) buvo kaip vienuolių teikiama labdara ir tik gerokai vėliau tapo profesionalų valdomomis pasaulietinėmis institucijomis. Tiesą sakant, visos mūsų labiausiai vertinamos institucijos ir laimėjimai yra labai glaudžiai susiję su žmogaus emocijomis, ir jei ne jos, tiesiog neegzistuos.

Suvokdamas tai į gyvūnų emocijas žvelgiu kiek kitokiu kampu – ne kaip į atskirą temą, bet į temą, kuri gali geriau paaiškinti mūsų pačių egzistavimą, mūsų tikslus ir svajones, galiausiai – mūsų struktūriškai sudėtingas visuomenes. Atsižvelgiant į mano specializaciją nieko keisto, jog daugiausia dėmesio kreipiu į mūsų bičiulius primatus, bet taip elgiuosi ne todėl, kad tikėčiau, jog jų emocijos vertos didesnio dėmesio. Taip, primatai emocijas reiškia panašiai kaip mes, tačiau emocijos egzistuoja visoje gyvūnų karalystėje: pradedant žuvimis, baigiant paukščiais ir vabzdžiais ar net tokiais protingais moliuskais kaip aštuonkojis.

Tik retkarčiais kitas gyvūnų rūšis pavadinsiu „kitais gyvūnais“ arba „žmonėms nepriklausančiais gyvūnais“, bet kad būtų paprasčiau, dažniausiai juos vadinsiu tiesiog „gyvūnais“, nors man pačiam kaip biologui nieko nėra akivaizdžiau už tai, kad mes visi priklausome tai pačiai karalystei. Taip, mes *esame* gyvūnai.

Kadangi mūsų pačių rūšį emociniu požiūriu laikau panašia į kitus žinduolius, be to, sunkiai sugebėčiau įvardinti išskirtinai žmogui būdingas emocijas, kviečiu atidžiau patyrinėti emocijas, bendras mums ir kitiems drauge su mumis šioje planetoje gyvenantiems gyvūnams.

1

PASKUTINIS MAMOS APKABINIMAS

Šimpanzių matriarchės atsisveikinimas

Likus mėnesiui iki Mamos penkiasdešimt devintojo ir dviem mėnesiams iki Jano van Hooffo aštuoniasdešimtojo gimtadienio šie du nebejauni hominidai išgyveno tikrų tikriausią emocinį artumą. Išsekusi, merdėjanti Mama buvo viena vyriausių pasaulyje zoologijos sode gyvenančių šimpanzių. Janas baltais pražilusiais plaukais, stipriai kontrastuojančiais su jo ryškiai raudonu lietais, yra biologijos profesorius, kuris kažkada seniai buvo mano disertacijos vadovas. Juodu pažinojo vienas kitą daugiau nei keturiasdešimt metų.

Embriono poza ant šiaudų nakties miegui skirtame savo aptvare gulinti Mama net nepakėlė akių, kai kelis kartus perspėjamai draugiškai kiauktelėjęs prie jos drąsiai priėjo Janas. Dirbantieji su beždžionėmis dažnai kopijuoja joms įprastus garsus bei gestus, o būtent tylūs kiauktelėjimai reiškia bandymą nuraminti. Kai Mama galiausiai pabudo iš snaudulio, jai prireikė akimirkos susivokti, kas vyksta. Pamačiusi greta stovintį Janą ji